



**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА**  
**ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА**  
**ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

---

**ЗАТВЕРДЖЕНО**

Рішення вченої ради університету  
\_\_\_\_\_ 20\_\_ року,  
протокол № \_\_\_\_\_.

Перша проректорка, головуєча на  
засіданні вченої ради університету,  
кандидатка наук з державного  
управління, доцентка

\_\_\_\_\_ Ірина КОВТУН

\_\_\_\_\_ 2024 року

М.П.

**РОБОЧА ПРОГРАМА**  
**навчальної дисципліни**  
**«ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»**  
**для підготовки на першому (освітньому) рівні**  
**здобувачів вищої освіти освітнього ступеня бакалавра**  
**за спеціальністю 081 Право**  
**галузі знань 08 Право**

## **РОЗРОБНИКИ:**

професорка кафедри міжнародного та європейського права, кандидат юридичних наук, професорка

Олена ЧЕРНЯК

«22» січня 2024 року

Доцент кафедри міжнародного та європейського права, доктор філософії в галузі права

Алла КІРИК

«22» січня 2024 року

Старша викладачка кафедри міжнародного та європейського права, кандидатка юридичних наук

Віталія РОМАНЮК

«22» січня 2024 року

## **СХВАЛЕНО**

Рішення кафедри міжнародного та європейського права  
«22» січня 2024 року, протокол № 7.

Завідувач кафедри, міжнародного та європейського права, кандидат юридичних наук, доцент

Світлана ЛОЗІНСЬКА

«22» січня 2024 року

Декан юридичного факультету, кандидат юридичних наук, доцент

Віктор ЗАХАРЧУК

«22» січня 2024 року

## **ПОГОДЖЕНО**

Рішення методичної ради університету  
«\_\_\_» \_\_\_\_\_ 2024 року, протокол № \_\_.

Голова методичної ради, кандидатка наук з державного управління, доцентка

ПРИНА КОВТУН

«24» січня 2024 року

## ЗМІСТ

	Стор.
1. Опис навчальної дисципліни	– 3
2. Заплановані результати навчання	– 4
3. Програма навчальної дисципліни	– 6
4. Структура вивчення навчальної дисципліни	– 9
4.1. Тематичний план навчальної дисципліни	– 9
4.2. Аудиторні заняття	– 10
4.3. Самостійна робота студентів	– 10
5. Методи навчання та контролю	– 10
6. Схема нарахування балів	– 10
7. Рекомендована література	– 11
7.1. Основна література	– 11
7.2. Допоміжна література	– 12
8. Інформаційні ресурси в Інтернеті	– 14

### 1. Опис навчальної дисципліни

1. Шифр і назва галузі знань	– 08 Право
2. Код і назва спеціальності	– 081 Право
3. Назва спеціалізації	– спеціалізація не передбачена
4. Назва дисципліни	– Право Європейського Союзу
5. Тип дисципліни	– обов'язкова
6. Код дисципліни	– ОП.081.Б.12
7. Освітній рівень, на якому вивчається дисципліна	– перший
8. Ступінь вищої освіти, що здобувається	– бакалавр
9. Курс / рік навчання	– другий
10. Семестр	– четвертий
11. Обсяг вивчення дисципліни:	
1) загальний обсяг (кредитів ЄКТС / годин)	– 3,5 / 105
2) денна форма навчання:	
аудиторні заняття (годин)	– 46
% від загального обсягу	– 44
лекційні заняття (годин)	– 26
% від обсягу аудиторних годин	– 54
семінарські заняття (годин)	– 20
% від обсягу аудиторних годин	– 46
самостійна робота (годин)	– 59
% від загального обсягу	– 56
тижневих годин:	
аудиторних занять	– 2,7
самостійної роботи	– 3,1

- |  |   |  |
|--|---|--|
| 12. Форма семестрового контролю        | – | екзамен  |
| 13. Місце дисципліни в логічній схемі: |   |  |
| 1) попередні дисципліни                | – | ОП.081.Б.6 Міжнародне публічне право<br>ОП.081.Б.11 Міжнародно-правові механізми захисту прав людини |
| 2) супутні дисципліни                  | – |  |
| 3) наступні дисципліни                 | – | ОП.081.Б.24 Міжнародне приватне право  |
| 14. Мова вивчення дисципліни           | – | українська.  |

## 2. Заплановані результати навчання

<p><b>Програмні компетентності, які здобуваються під час вивчення навчальної дисципліни</b></p>	<p style="text-align: center;"><u>Загальні компетентності</u></p> <p>ЗК1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу ЗК7. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.</p> <p style="text-align: center;"><u>Спеціальні компетентності</u></p> <p>СК2. Здатність аналізувати ретроспективи розвитку правових явищ та процесів у контексті їх впливу на сучасну правову систему. СК3. Цінування та повага до гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння її правової природи. СК6. Здатність здійснювати порівняльний аналіз окремих правових інститутів права Європейського Союзу та Ради Європи і правової системи України. СК8. Здатність застосовувати правові принципи та доктрини.</p>
<p><b>Результати навчання</b></p>	<p>РН2. Знати та розуміти міжнародні стандарти прав людини, положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практику Європейського суду з прав людини. РН4. Знати та розуміти основи права Європейського Союзу. РН8. Застосовувати інститути міжнародного публічного права, а також міжнародного приватного права. РН10. Вільно спілкуватись державною та іноземною мовами як усно, так і письмово, із застосуванням правничої термінології. РН19. Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів. РН20. Виокремлювати і аналізувати юридично значущі факти і робити обґрунтовані правові висновки.</p>

<p><b>Після завершення вивчення дисципліни здобувач повинен продемонструвати такі результати навчання:</b></p>	
<p><b>1. Знання</b></p> <p><i>(здатність запам'ятовувати або відтворювати факти (терміни, конкретні факти, методи і процедури, основні поняття, правила і принципи, цілісні теорії тощо)</i></p>	
1.1)	називати економічні, політичні, культурні передумови виникнення ідеї об'єднання європейських держав;
1.2)	відтворювати зміст основних правових понять і категорій;
1.3)	називати основні засади діяльності та функціонування органів та інститутів ЄС;
1.4)	визначати види відповідальності держав-учасників за порушення права Європейського Союзу;

1.5) визначати особливості регулювання та види відносин, заснованих на праві ЄС;
<b>2. Розуміння</b>
<i>(здатність розуміти та інтерпретувати вивчене, уміння пояснити факти, правила, принципи; перетворювати словесний матеріал у, наприклад, математичні вирази; прогнозувати майбутні наслідки на основі отриманих знань)</i>
2.1) пояснювати будову органів Європейського Союзу, основні повноваження, форми та методи їх діяльності;
2.2) описувати структуру та юридичні властивості законодавства ЄС.;
2.3) класифікувати джерела права ЄС за основними критеріями;
2.4) описувати процедуру прийняття правових актів первинного та вторинного права ЄС;
2.5) пояснювати різницю між категоріями «європейське право», «право ЄС», «право Європейських співтовариств».
<b>3. Застосування знань</b>
<i>(здатність використовувати вивчений матеріал у нових ситуаціях (наприклад, застосувати ідеї та концепції для розв'язання конкретних задач)</i>
3.1) виявляти колізії в основних нормативних актах, що регулюють торгівлю ЄС з третіми країнами;
3.2) застосовувати судову практику ЄС як джерело права;
3.3) оцінювати потенційні загрози та переваги вступу України в ЄС;
3.4) передбачати можливі варіанти розширення ЄС за рахунок прийняття нових членів;
3.5) працювати з ресурсами сайту ЄС в інтернеті;
<b>4. Аналіз</b>
<i>(здатність розбивати інформацію на компоненти, розуміти їх взаємозв'язки та організаційну структуру, бачити помилки й огріхи в логіці міркувань, різницю між фактами і наслідками, оцінювати значимість даних)</i>
4.1) аналізувати поняття спільного правового надбання (Acquis Communautaire) і його значення;
4.2) співвідносити сутність та зміст правосуб'єктності Європейського Союзу із правосуб'єктністю його держав-членів;
4.3) розмежовувати спільні та виключні компетенції ЄС;
4.4) визначати позитивні та негативні аспекти розширення ЄС, перспективи вступу до ЄС;
4.5) визначати переваги, які несе внутрішній ринок ЄС.
<b>5. Синтез</b>
<i>(здатність поєднувати частини разом, щоб одержати ціле з новою системною властивістю)</i>
5.1) аргументувати юридичну природу та правосуб'єктність ЄС; встановлювати співвідношення права ЄС із національним правом держав-членів;
5.2) пояснювати процедуру вільного руху товарів, капіталів, осіб у ЄС;
5.3) встановлювати співвідношення права ЄС із національним правом держав-членів;
5.4) встановлювати особливості представництва ЄС на міжнародній арені;
5.5) формулювати поняття гармонізації, уніфікації, адаптації, апроксимації законодавства ЄС;
<b>6. Оцінювання</b>
<i>(здатність оцінювати важливість матеріалу для конкретної цілі)</i>
6.1) оцінювати ефективність існуючих форм і методів у національній системі державного управління з урахуванням набутих знань про функціонування інституційно-правової системи ЄС;
6.2) порівняти свободи внутрішнього ринку ЄС та право третіх країн;
6.3) узагальнювати знання про громадянство ЄС, відмежування цієї категорії від громадянства конкретної країни;
6.4) встановлювати механізми реалізації компетенції ЄС;

6.5) порівнювати законодавчий процес в ЄС з національною процедурою прийняття нормативно-правових актів;
<b>7. Створення (творчість)</b> <i>(здатність до створення нового культурного продукту, творчості в умовах багатомірності та альтернативності сучасної культури)</i>
7.1) планувати заходи із приведення у відповідність законодавства України до законодавства ЄС;
7.2) готувати аналітичні довідки, пропозиції, рекомендації з питань державної політики у сфері європейської інтеграції та способів, форм і методів її реалізації;
7.3) розробляти схеми взаємодії між інститутами та органами ЄС;
7.4) складати звіти про виконання завдань;
7.5) брати участь в дискусіях з актуальної зовнішньополітичної проблематики.

### 3. Програма навчальної дисципліни

#### Тема 1. Виникнення та розвиток Європейського Союзу

Економічні, політичні, культурні передумови виникнення ідеї об'єднання європейських держав і її еволюція.

Правосуб'єктність Європейського Союзу. Територія Європейського Союзу. Офіційні мови Європейського Союзу. Офіційні символи Європейського Союзу.

Головні засади, цілі, завдання та принципи ЄС на сучасному етапі.

Склад і умови членства в Європейському Союзі. Історія розширення Європейського Союзу. Порядок прийому нових членів. Можливість і умови призупинення прав членства. Brexit: передумови, наслідки.

#### Тема 2. Поняття та види компетенції Європейського Союзу

Компетенція Європейського Союзу: поняття, структура і зміст. Правові джерела компетенції Європейського Союзу.

Розмежування сфер відання і повноважень між Європейським Союзом і державами-членами. Принцип передачі повноважень. Принципи пропорційності і субсидіарності.

Види компетенції Європейського Союзу.

#### Тема 3. Поняття та класифікація джерел права Європейського Союзу

Співвідношення понять «європейське право», «право ЄС». Право Європейського Союзу і міжнародне право. Право Європейського Союзу і національне право країн-членів. Принципи верховенства і прямої дії права Європейського Союзу. Особливості прямої дії Договору про Європейський Союз, регламентів і директив Співтовариства.

Система права Європейського Союзу. Джерела права Європейського Союзу. «Первинне» і «вторинне» право. Юридична сила джерел права Європейського Союзу. Установчі акти і їх значення. Особливості правового режиму установчих актів, їх відмінність від міжнародних договорів і співвідношення з національними конституційними актами держав-членів. Нормативно-правові акти інститутів Європейського Союзу і їх різновиди. Регламент, директива, рішення: поняття та правовий статус. Судова практика як джерело права Європейського Союзу.

Акти Європейського Союзу, що не мають обов'язкової сили. Декларації (хартії), висновки, рекомендації та інші види юридичних актів.

Загальні принципи права Європейського Союзу, їх формування та значення.

Поняття спільного правового надбання (Acquis Communautaire) і його значення. Відповідальність держав-учасників за порушення права Європейського Союзу. Поняття та значення гармонізації, уніфікації, адаптації та апроксимації законодавства Європейського Союзу.

#### Тема 4. Правовий статус людини і громадянина в Європейському Союзі

Громадянство Європейського Союзу. Джерела правового регулювання становища людини і громадянина у Європейському Союзі. Громадянство Європейського Союзу і громадянство держав-членів. Підстави набуття і припинення громадянства Європейського Союзу.

Основні права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Європейському Союзі. Приєднання ЄС до Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Хартія основних прав Європейського Союзу.

Класифікація прав людини і громадянина Європейського Союзу. Можливі обмеження щодо здійснення основних прав і свобод, їх межі.

Судовий захист прав і свобод. Позасудові механізми захисту прав і свобод.

## **Тема 5. Інституційна система Європейського Союзу**

Поняття інституцій Європейського Союзу. Інституції та інші органи Європейського Союзу. Єдність інституційної системи Європейського Союзу. Принцип поділу влади в системі інституцій Європейського Союзу. Система інституцій та органів Європейського Союзу.

Правовий статус Європейської ради. Склад і порядок формування Європейської ради. Порядок скликання і проведення засідань. Голова Європейської ради. Повноваження Голови Європейської ради. Функції та повноваження Європейської ради. Висновки Європейської Ради та порядок їх реалізації. Спеціальні повноваження Європейської ради.

Особливості функціонування Ради Європейського Союзу. Склад і порядок формування. Загальна і спеціальна Рада. Внутрішня організація (Комітет постійних представників, робочі групи, генеральний секретаріат). Пост голови Ради і порядок його заміщення. Функції та повноваження Ради: обсяг і зміст. Повноваження в сфері законодавчої і виконавчої влади. Повноваження щодо формування органів і призначенню посадових осіб Європейського Союзу. Зовнішньополітичні та інші повноваження Ради.

Місце Європейського парламенту в системі органів ЄС. Склад, порядок обрання депутатів. Правовий статус депутатів Європарламенту. Керівні органи і посадові особи Європарламенту: голова, конференція голів, бюро, квестори і ін. Парламентські комісії. Юридична і політична відповідальність Європарламенту і його членів. Депутатський імунітет.

Правовий статус Європейської комісії. Порядок формування Комісії. Правовий статус членів Комісії, гарантії їх незалежності. Голова Комісії, його основні повноваження. Правове становище заступників голови і комісарів ЄС. Генеральний директорат і інші структурні підрозділи Комісії. Політична відповідальність Комісії

Судова система Європейського Союзу: загальні принципи побудови. Структура і функції Суду Європейського Союзу.

Фінансові інституції Європейського Союзу. Суд аудиторів Європейського Союзу: склад, повноваження, функціонування. Європейський центральний банк: склад, повноваження, функціонування.

Консультативні та дорадчі органи ЄС. Контрольні органи ЄС.

## **Тема 6. Прийняття та виконання рішень в Європейському Союзі**

Загальна характеристика механізму і основні різновиди прийнятих рішень. Еволюція процедури прийняття рішень. Суб'єкти і учасники прийняття рішень. Роль інститутів, консультативних органів та допоміжного апарату. Система комітології і її значення.

Основні способи і процедури прийняття рішень. Консультативна процедура і її особливості. Місце і роль консультативної процедури в прийнятті нормативно-правових актів.

Процедура співпраці при прийнятті нормативних правових актів. Сфера її застосування. Учасники процедури. Особливості та основні етапи прийняття рішень.

Процедура спільного прийняття нормативних правових актів і її роль. Основні етапи процедури. Особливості проходження проектів нормативних актів і погоджувальна процедура.

### **Тема 7. Основні свободи внутрішнього ринку Європейського Союзу**

Поняття та значення внутрішнього ринку ЄС. Вільний рух товарів. Вільний рух осіб. Свобода заснування та руху послуг. Вільний рух капіталів та платежів. Свободи внутрішнього ринку ЄС та право третіх країн.

Правове регулювання митного союзу ЄС. Основні нормативні акти, що регулюють торгівлю ЄС з третіми країнами. Основні митні режими. Загальний митний тариф: поняття, зміст, етапи формування, основні умови застосування.

Правові основи формування економічного і валютного союзу. Єдина валюта ЄС.

Антимонопольна політика та законодавство ЄС про свободу конкуренції. Завдання антимонопольної політики ЄС. Визначення поняття «свобода конкуренції» в праві ЄС. Угоди та інші дії, спрямовані на обмеження конкуренції. Відповідальність за порушення законодавства ЄС про свободу конкуренції.

### **Тема 8. Правове регулювання фінансових відносин в ЄС**

Становлення системи власних ресурсів ЄС. Бюджетний процес та бюджетний контроль в Європейському Союзі.

Система регулювання та функціонування банківської системи в Європейському Союзі.

Джерела правового регулювання ринку цінних паперів в ЄС. Обіг цінних паперів в Європейському Союзі.

### **Тема 9. Спільні політики на напрямки діяльності Європейського Союзу**

Спільна зовнішня політика і політика безпеки. Становлення спільної зовнішньої політики і політики безпеки (СЗППБ); правові засади СЗППБ; організаційний механізм СЗППБ; правові інструменти здійснення СЗППБ; напрямки реформування і розвитку СЗППБ.

Спільна торговельна політика Євросоюзу. Становлення і розвиток спільної торговельної політики Євросоюзу (СТП); цілі та принципи СТП; правові засади СТП; компетенція Євросоюзу у сфері здійснення СТП; основні правові інструменти здійснення СТП: регулювання імпорту та експорту товарів, мито, кількісні обмеження у зовнішній торгівлі, антидемпінгове регулювання, антисубсидійне регулювання, стандартизація і сертифікація продукції.

Співробітництво у сфері простору свободи, безпеки та юстиції. Передумови розвитку співробітництва у сфері простору свободи, безпеки та юстиції; правові засади простору свободи, безпеки та юстиції; компетенція Євросоюзу і держав-членів у сфері простору свободи, безпеки та юстиції; основні напрямки співпраці в межах простору свободи, безпеки та юстиції; правові інструменти регулювання простору свободи, безпеки та юстиції; тенденції реформування простору свободи, безпеки та юстиції. Європейське оборонне відомство, Європол, Євроюст, Європейська агенція з управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах ЄС. Законодавство ЄС у сфері економічної злочинності, незаконного обігу наркотичних засобів, корупції та інших категорій злочинів. Антитерористичне законодавство ЄС.

### **Тема 10. Право зовнішніх зносин Європейського Союзу**

Міжнародна правосуб'єктність Європейського Союзу.

Правові основи зовнішньополітичних відносин Європейського Союзу.

Зовнішньополітична діяльність Європейського Союзу. Відносини Європейського Союзу з міжнародними організаціями. Делегації Європейського Союзу.

Договірна практика Європейського Союзу: двосторонні, багатосторонні та змішані договори. Правоздатність Союзу щодо укладання міжнародних угод. Процедури укладання міжнародних угод. Види угод, що укладаються Європейським Союзом. Правова база укладання міжнародних угод. Угоди, що регулюють економічне та політичне співробітництво між Європейським Союзом та іншими країнами.

Співробітництво Європейського Союзу з міжнародними організаціями.

Візовий режим. Уніфікація віз та порядку їх видачі у рамках Європейського Союзу. Класифікація віз у нормах Шенгенського права. Документи, які необхідно подати для отримання



Шенгенської візи. Національні візи та порядок пересування у Шенгенській зоні осіб, які мають національні візи.

Особливості міграційної політики Європейського Союзу на сучасному етапі розвитку.

Співробітництво з третіми країнами і гуманітарна допомога. Санкційна політика Європейського Союзу.

### **Тема 11. Історичні та політичні передумови процесів інтеграції України та Європейського Союзу**

Формування договірно-правових і політичних засад співробітництва України і Європейського Союзу. Критерії розширення і поглиблення Європейської інтеграції. Східне партнерство+.

Політика ЄС щодо України на різних етапах взаємовідносин..

Угода про партнерство та співробітництво. Порядок денний асоціації України та Європейського Союзу. Угода про асоціацію: історія, етапи ратифікації, наслідки для України.

Вступ України до Європейського Союзу.

Допомога ЄС під час воєнної агресії Російської Федерації.

## **4. Структура вивчення навчальної дисципліни**

### **4.1. Тематичний план навчальної дисципліни**

№ теми	Назва теми	Кількість годин					
		Денна форма навчання					
		Усього	у тому числі				
			Лекції	Сем. (прак).	Лабор.	Ін.зав.	СРС
1	2	3	4	5	6	7	8
1.	Виникнення та розвиток Європейського Союзу	9	2	2	-	-	5
2.	Поняття та види компетенції Європейського Союзу	11	2	-	-	-	9
3.	Поняття та класифікація джерел права Європейського Союзу	11	4	2	-	-	5
4.	Правовий статус людини і громадянина в Європейському Союзі	9	2	2	-	-	5
5.	Інституційна система Європейського Союзу	11	4	2	-	-	5
6.	Прийняття та виконання рішень в Європейському Союзі	9	2	2	-	-	5
7.	Основні свободи внутрішнього ринку Європейського Союзу	9	2	2	-	-	5
8.	Правове регулювання фінансових відносин в ЄС	9	2	2	-	-	5
9.	Спільні політики на напрямки діяльності Європейського Союзу	9	2	2	-	-	5
10.	Право зовнішніх зносин Європейського Союзу	9	2	2	-	-	5

11.	Історичні та політичні передумови процесів інтеграції України та Європейського Союзу	9	2	2	-	-	5
	Всього годин:	105	26	20	-	-	59

#### **4.2. Аудиторні заняття**

4.2.1. Аудиторні заняття (лекції, семінарські заняття) проводяться згідно з темами та обсягом годин, передбаченими тематичним планом.

4.2.2. Плани лекцій з передбачених тематичним планом тем визначаються в підрозділі 1.2 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.2.3. Плани семінарських занять з передбачених тематичним планом тем, засоби поточного контролю знань та методичні рекомендації для підготовки до занять визначаються в підрозділі 1.3 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

#### **4.3. Самостійна робота студентів**

4.3.1. Самостійна робота студентів включає завдання до кожної теми та індивідуальні завдання на вибір студента.

4.3.2. Завдання для самостійної роботи студентів та методичні рекомендації до їх виконання визначаються в підрозділі 1.4 навчально-методичних матеріалів з дисципліни та силабусі з навчальної дисципліни.

4.3.3. Тематика індивідуальних завдань та методичні рекомендації до їх виконання визначаються в підрозділі 1.5 навчально-методичних матеріалів з дисципліни.

4.3.4. Індивідуальні завдання виконуються в межах часу, визначеного для самостійної роботи студентів, та оцінюються частиною визначених в розділі 6 цієї програми кількості балів, виділених для самостійної роботи.

### **5. Методи навчання та контролю**

Під час лекційних занять застосовуються:

- 1) традиційний усний виклад змісту теми;
- 2) слайдова презентація.

На семінарських та практичних заняттях застосовуються:

- дискусійне обговорення проблемних питань;
- повідомлення про виконання індивідуальних завдань;
- виконання тестових завдань.

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни проводиться у формах:

1) усне або письмове (у тому числі тестове) бліц-опитування студентів щодо засвоєння матеріалу попереднього заняття;

2) виконання завдань поточного контролю у формі тестування.

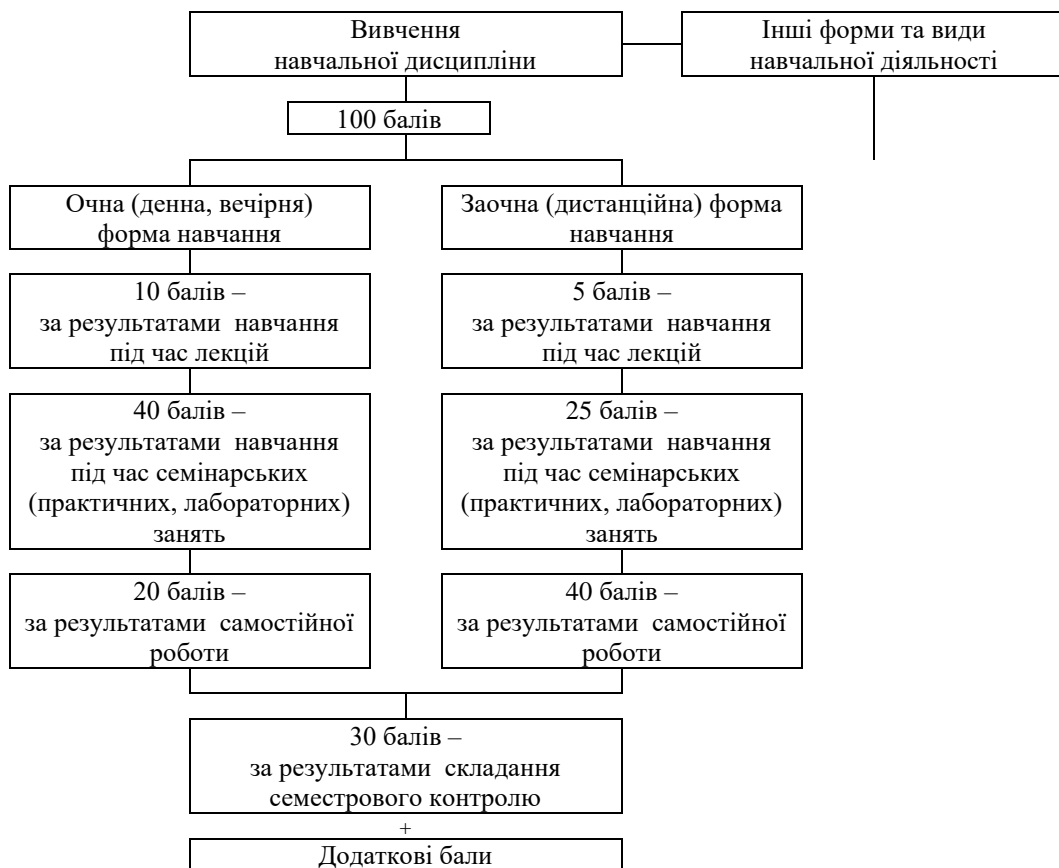
Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі екзамену. Залежно від безпекової ситуації в країні та регіоні іспит може проводитись у формі усного опитування або виконання тестових завдань.

Структура екзаменаційного білету включає чотири теоретичних питання.

Тестові завдання складаються з 30 закритих питань з однією правильною відповіддю.

### **6. Схема нарахування балів**

6.1. Нарухування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:



## 6. Рекомендовані джерела

### 6.1. Основні джерела

1. Аракелян М. Р., Василенко М.Д. Право Європейського Союзу : підручник. О. : Фенікс, 2012. 390 с.
2. Вишняков О.К. Право Європейського Союзу : підручник. О. : Фенікс, 2013. 883 с.
3. Європейське право: право Європейського союзу: підручник: у трьох кн. / за заг. ред. В. І. Муравйова. К. : Ін Юре, 2015. Кн. перша: Інституційне право Європейського союзу / В. І. Муравйов, О. М. Шпакович, О. М. Лисенко, О. В. Святун. К. : Ін Юре, 2015. 312 с. URL : [https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2bac\\_pravo/833-----1.pdf](https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2bac_pravo/833-----1.pdf)
4. Європейський Союз у міжнародних відносинах: навч. посіб. / В.В. Копійка, С. О. Маковський, М. А. Миронова; за ред. В. В. Копійки. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2021. 560 с. URL: [https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/26416/mod\\_book/chapter/958/EU%20in%20IR.pdf?time=1644398263399](https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/26416/mod_book/chapter/958/EU%20in%20IR.pdf?time=1644398263399)
5. Ковалів М. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник / Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с. URL : <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3227>
6. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу URL : [www.minjust.gov.ua/file/23491](http://www.minjust.gov.ua/file/23491)
7. Право Європейського Союзу : підручник / [Р. А. Петров (кер. авт. кол.), А. О. Вакуленко, Ван Елсуwege П. та ін.] ; за ред. Р. А. Петрова. Вид. 10-те, змінене і допов. Харків : Право, 2021. 442 с. URL : [https://www.academia.edu/46888129/Право\\_Європейського\\_Союзу\\_Підручник\\_10\\_е\\_видання](https://www.academia.edu/46888129/Право_Європейського_Союзу_Підручник_10_е_видання)
8. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №40. Ст. 2021

9. Прокопенко Л. Л., Рудік О. М., Рудік Н. М. Інституційна система ЄС : навч. посіб. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 220 с.
10. Яковюк І.Ю. Право Європейського Союзу: основи теорії. Підручник. К.: Право, 2021, 360 с.
11. Договір про Європейське Співтовариство вугілля і сталі (1951р.) *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994\\_026](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_026)
12. Договір про Європейське Економічне Співтовариство (1957р.) [*Верховна Рада України. Законодавство України*]. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994\\_017](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_017)
13. Договір про Європейський Союз. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_029/ed20050101](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029/ed20050101)
14. Договір про Європейське Співтовариство з атомної енергії (1957р.) *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994\\_027](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_027)
15. Єдиний Європейський Акт (1986р.) *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994\\_028](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_028)
16. Договір про Європейський Союз (1992р.) (Маастрихтська Угода) *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_029/ed20050101](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029/ed20050101)
17. Амстердамський Договір (1997р.) *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://web.archive.org/web/20120829111957/http://www.eurotreaties.com/amsterdamtreaty.pdf>
18. Ніццький Договір (2001р.) *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994\\_261](https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/994_261)
19. Лісабонський Договір (2007р.) *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994\\_029?lang=en](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029?lang=en)
20. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами 27 червня 2014 року. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984\\_011](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011)

## 6.2. Допоміжні джерела

1. Ministers discuss EDA analysis on defence investment gaps. URL: <https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2022/05/17/ministers-discuss-eda-analysis-on-defenceinvestment-gaps>
2. Questions and Answers: Defence Investment Gaps and measures to address them. URL: [https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda\\_22\\_3144](https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_3144)
3. The EU's Defence Technological and Industrial Base. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO\\_IDA\(2020\)603483](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EXPO_IDA(2020)603483)
4. Баймуратов М. О. Модифікації державного суверенітету в умовах європейської інтеграції в контексті взаємовідносин Європейського Союзу з державами-членами : монографія / М. О. Баймуратов, Ю. С. Хоббі. Суми : Університет. кн., 2013. 300 с.  
Бережна К. В. Європейська комісія в інституційному механізмі Європейського Союзу. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2015. Вип. 6. С. 126-131.
5. Божко В. М. Порівняльно-правовий аналіз особливостей проходження публічної служби в Україні та Європейському Союзі. *Приватне та публічне право*. 2018. №3. С.84-90.
6. Бортник Н. Гармонізація законодавства України і європейського союзу про адміністративну відповідальність у сфері трудової міграції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки, 2017. № 861. С. 232–240.
7. Булижин І. В. Правове регулювання процедур банкрутства у країнах Європейського Союзу. *Приватне та публічне право*. 2017. № 4. С. 44-48.
8. Ватрас В. А. Правова природа регламентів та директив Європейського Союзу, які врегульовують приватно-правові відносини (в контексті їх імплементації в законодавство України). *Проблеми цивільного та господарського права*. Випуск 4. Ч. 1. 2022. С.117-122. URL: [http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part\\_1/19.pdf](http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_1/19.pdf).
9. Грицаєнко Л.Л. Інституційний механізм Європейського Союзу: автореф. дис канд.

- юрид. наук : 12.00.11 ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2010. 19 с.
10. Губанов О. О. Правова доктрина як елемент правової системи Європейського Союзу: її місце та зв'язок з іншими елементами. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки.* 2015. Вип. 4(1). С. 24-28.
  11. Димінська О.Ю. Проблеми визначення компетенції ЄС для здійснення уніфікації європейського договірного права. *Університетські наукові записки.* 2015. №2 (54). С. 250-257
  12. Добрянський С. До характеристики юридичного гарантування прав людини у Європейському Союзі. *Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини.* 2016. Вип. 38. С. 233–245.
  13. Дракохруст, Т. В. Проблеми інституту громадянства у міжнародному праві. *Порівняльно-аналітичне право.* 2015. №4. С.428-431.
  14. Європейський Союз і Україна: особливості взаємовідносин на сучасному етапі / НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Х. : Оберіг, 2012. Вип1. 76с.
  15. Європейські студії у фінансах : навч. посіб. / І. О. Школьник, А. Ю. Семенов, В. М. Кремень та ін. ; за заг. ред. І. О. Школьник, А. Ю. Семенова. Суми : Сумський державний університет, 2017. 214 с. URL: [https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/63410/1/Shkolnyk\\_ievropeiski.pdf/](https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/63410/1/Shkolnyk_ievropeiski.pdf/)
  16. Задорожна С. Правове регулювання співробітництва правоохоронних органів в рамках ЄС. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. Том 2, № 74 (2022).* С. 155-160. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/273515/268893>
  17. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу : монографія / НАПрН України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування ; за заг. ред. І. В. Яковюка. К. : Ред. журн. «Право України» ; Х. : Право, 2013. Вип. 14. 208с.
  18. Кикоть П. В. «Вільне небо» між Україною та Європейським Союзом: удосконалення правового регулювання ринку авіаційних перевезень. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ.* 2018. № 1. С. 351-359.
  19. Кірик А.Ю. Особливості функціонування вільного руху товарів в Європейському Союзі. *Економіка. Фінанси. Право.* 2023. № 8. С. 64-67.
  20. Кірик А.Ю. Реформування інституційної системи Європейського Союзу за Лісабонським договором. *Університетські наукові записки, 2021. Спецтема 293 «Міжнародне право».* С. 175-186
  21. Коваленко Я. І. Аналіз діяльності органів європейського союзу, до компетенції яких входить захист прав людини. *Вісник Пенітенціарної асоціації України.* 2018. № 1. С. 184-190.
  22. Комарова Т. В., Трагнюк О. Я., Яковюк І. В. Право Європейського Союзу (в питаннях і відповідях) : навч.-довід. посібник / за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків: Прав, 2019. 178 с.
  23. Кондратюк С. Лісабонський договір і формування спільного європейського простору / С. Кондратюк. *Віче : Теоретичний і громадсько-політичний журнал.* 2011. № 2. С. 2-4.
  24. Кубатко О. В., Пімоненко Т. В. Торговельна політика ЄС та Україна : навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2019. 143 с. URL: [https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/73002/1/Torhovelna\\_polityka.pdf;jsessionid=2BC65149E9EFBA0C9C541AA5C49589CA](https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/73002/1/Torhovelna_polityka.pdf;jsessionid=2BC65149E9EFBA0C9C541AA5C49589CA)
  25. Лендбел М. Нові інституційні механізми регіонального розвитку в Європі. *Регіональні студії.* 2017. Вип. 1. С. 18–28.
  26. Мовчан Ю. Лісабонський договір – новий етап європейського конституціоналізму. *Віче.* К., 2008. № 24. С. 11-12.
  27. Муравйов В., Березовська І. Види компетенції реформованого Європейського Союзу. *Міжнародні відносини.* 2009. № 37. С. 53-57.
  28. Муравйов В.І. Вступ до права Європейського Союзу: підруч. для студ. вищ. навч. закл. /

- Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К. : Київський університет, 2007. 303с.
29. Овечкіна О. С. Гармонізація національного законодавства із правом Європейського союзу у сфері інтелектуальної власності. *Право.ua*. 2017. № 2. С. 35-41.
  30. Панкевич О., Кілик М. Особливості обрання Європейського Парламенту. *Вісник Центральної виборчої комісії. Міжнародний досвід*. URL: [http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2007\\_2/visnik\\_st\\_26.pdf](http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2007_2/visnik_st_26.pdf)
  31. Партнерство Україна – ЄС у безпековій сфері: сучасний стан і перспективи. Razumkov centre. Київ: 2021. 71 с. URL: <https://razumkov.org.ua/uploads/other/.pdf>
  32. Пістракевич О. В. Особливості законотворчого процесу в Європейському Союзі. *Ефективність державного управління*. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2014. Вип. 39. С. 85–92.
  33. Пістракевич О. В. Рада міністрів як поліфункціональний орган Європейського Союзу. *Вісник НАДУ*. 2013. Вип. 2. С. 192–200.
  34. Право ЄС : устрій та правопорядок / С.М. Задорожна, Н.В. Кирилюк, А.З. Маник; за заг. ред. С.М. Задорожної. Чернівці, Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. 2021. 232 с.
  35. Розвиток фінансових інститутів ЄС та виклики для фінансової політики України : монографія / Борзенко О.О., Богдан Т.П., Шаров О.М. та ін.; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2019. 372 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/mg/312.pdf>.
  36. Рудік Н. Зміцнення оборонної спроможності ЄС: шляхи подолання інвестиційних прогалин. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України: матеріали XIX наук.-практ. конф. 16 червня 2022 р., м. Дніпро / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка*. Дніпро: НТУ ДП, 2022. С. 23-26.
  37. Серета Т. Конституційно-правові основи інтеграції законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Юридична Україна*. 2017. № 4. С. 4-11.
  38. Слюсаренко Ю. А., Шпак Д.Р. Правові аспекти здійснення і реалізації спільної зовнішньої політики, політики безпеки Європейського Союзу. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2013. Вип. 114(1). С. 40-45.
  39. Фалалєєва Л. Г. Фундаментальні права та концепція наднаціональності: новітні підходи у практиці Європейського Союзу. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2018. № 2. С. 58-67.
  40. Чугаєв О. А. Валютна інтеграція в Європейському Союзі : навч. посіб. ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. К. : Київ. ун-т, 2010. 191 с.
  41. Шевчук Б. М. Засади функціонування Європейського Союзу. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 44(1). С. 21-28.
  42. Шпакович О. М. Вплив актів міжнародних організацій на внутрішні правопорядки держав-членів: теорія і практика : монографія ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2011. 415 с
  43. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». Х. : Право, 2013. 760 с.
  44. Яковюк І. Громадянство Європейського Союзу : поняття і співвідношення з національним громадянством. *Проблеми законності*. 2010. Вип. 107. С. 13 – 22.
  45. Яцків Я. О. Механізм прийняття рішень у ЄС. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2020/paper/viewFile/10282/8603>.

## 7. Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Законодавство Європейського Союзу - <http://eur-lex.europa.eu/>
2. Європейська Комісія, Генеральний директорат з комунікацій - <https://europa.eu/>
3. Європейський парламент - <http://www.europarl.europa.eu/>
4. Європейська рада та Рада Європейського Союзу - <http://www.consilium.europa.eu/>
5. Європейська Комісія - <http://ec.europa.eu/>

6. Суд справедливості Європейського Союзу - <http://curia.europa.eu/>
7. Європейський центральний банк - <http://www.ecb.europa.eu>
8. Рахункова палата - <http://www.eca.europa.eu>
9. Представництво Європейського Союзу в Україні - [https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine\\_uk](https://eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk)